

Mil·lenari del Castell de Fals 1013 - 2013

Francesc RODRÍGUEZ BERNAL

1000 anys

1000 anys

"Quan un poble coneix la seva història, els seus orígens, les vicissituds per les quals ha passat, és ben segur que pot entendre, i aprendre, les formes de com encarar el present, i encara més important, d'assentar les bases per les quals s'ha de regir el seu futur".

Les pedres, posades en rengleres, formant muralles, capitells, arcades, campanars..., són només les expressions monumentals del passat, prou importants en elles mateixes com per cridar el nostre interès a fer-nos preguntes: Com és que tants anys enrere van ser capaços de fer unes construccions tan atrevides? Com les feien? Quins motius els van empènyer a fer-les?... I potser la més important: Com podem conèixer part de la història d'aquell temps, dels segles X i XI, quan es van construir les Torres de Fals?

És difícil trobar respostes a aquestes qüestions.

Molts documents d'aquelles èpoques, que podrien explicar-nos el què i com va succeir, s'han perdut, destruït o cremat. D'altres romanen en arxius de difícil accés, i només la perseverança dels historiadors i dels arqueòlegs, el seu sacrificat treball, ha permès descobrir parts d'un passat, hores d'ara molt llunyà. I ha fet possible que es pugui refer i conèixer, a partir de la cerca documental i l'estudi de les pròpies construccions, de les pedres, una part dels nostres orígens, de la nostra història.

En aquest opuscle es recull una part de la història documental de les Torres de Fals. Pel seu contingut, pensem, queda totalment justificada la Commemoració del seu Mil·lenari.

Hem volgut que aquesta commemoració fos un acte del poble i pel poble, de la qual tots els que sentim interès per la nostra història, puguem obtenir respostes a algunes de les preguntes fetes anteriorment.

En nom de totes les entitats de Fals, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Fonollosa i la Diputació de Barcelona, us volem convidar a fer-ne la seva lectura, que ben segur ens ajudarà a conèixer una part de la nostra història.

El professor Francesc Rodríguez Bernal, doctor en història Medieval per la Universitat Autònoma de Barcelona i per la Universitat de Poitiers (França), investigador, divulgador i gran estudiós entre d'altres de la casa dels Cardona, va descobrir l'any 2000, el document d'un judici sobre la propietat del castell de Fals, datat l'ú d'agost de l'any 1013.

Gràcies al seu treball, podem presentar aquest llibret, el qual esperem ens permeti assolir nous coneixements del nostre passat mil·lenari.

Comissió Organitzadora Mil·lenari

Conjunt monumental de les Torres de Fals

Mil anys del judici de Fals

(1 d'agost de 1013)

Francesc RODRÍGUEZ BERNAL

Francesc.rodriquez.bernal@gmail.com

El document del judici de Fals

El document que plasma allò que hom anomena “el judici de Fals” és un pergamí de 485 x 210 mm. que es conserva actualment a un arxiu privat, l'Arxiu Ducal de Cardona, propietat de la Sra. Duquesa de Cardona.

Durant la meua segona visita al mencionat arxiu, l'estiu de l'any 2000 vaig concentrar la meua feina i atenció en el buidatge de tota la documentació catalana anterior a l'any 1200 repartida pels diferents lligalls de què consta aquest fons arxivístic. La recerca es concentrà exclusivament sobre els pergamins originals, deixant de banda tota la resta de documents que, copiats al llarg del segle XIX, formen també part de diferents lligalls i que, per manca de temps, només foren consultats esporàdicament, llevat del lligall 158, el més interessant pels nostres interessos d'aleshores. El lligall 158 de l'Arxiu Ducal de Cardona, efectivament, conserva tota la documentació de caràcter estrictament familiar de la nissaga.

Entre els pergamins del segle XI que hi ha al mencionat lligall 158, un document cridà aviat la meua atenció. Es tractava d'un pergami de mida mitjana que malgrat el seu regular estat de conservació -la tinta s'havia esvaït completament en algunes paraules fent-les pràcticament il·legibles i afectant a d'altres fragments- responia a una intenció de certa solemnitat. La caplletra que el principiava mostrava clarament una intenció de solemnitzar el seu contingut i feia evident que no era davant d'un text habitual, sinó d'un document excepcional. Una lectura ràpida em donà una idea del seu contingut i de la seva importància: el *incipit* remetia sense dubtes a un judici entre iguals; algunes frases complertes i paraules d'una mateixa família transpiraven un ambient presidit per jutges que rememoraven antigues lleis i exigien la presència de testimonis, testimonis que feien els seus juraments solemnes sobre textos sagrats; finalment alguns dels personatges que intervenien confirmaven la seva importància: la vescomtessa Engonça d'Osona-Cardona i els seus fills, el bisbe Borrell de Vic i els mateixos comtes de Barcelona Ramon Borrell i la seva mare, la comtessa Ermessenda de Carcassona.

Ramon Borrell
Rotlle genealògic del Monestir de Poblet

Reproducció actual de l'escultura gòtica d'Ermessenda de Carcassona obra de Guillem Morell (1385), (Seu de Girona)

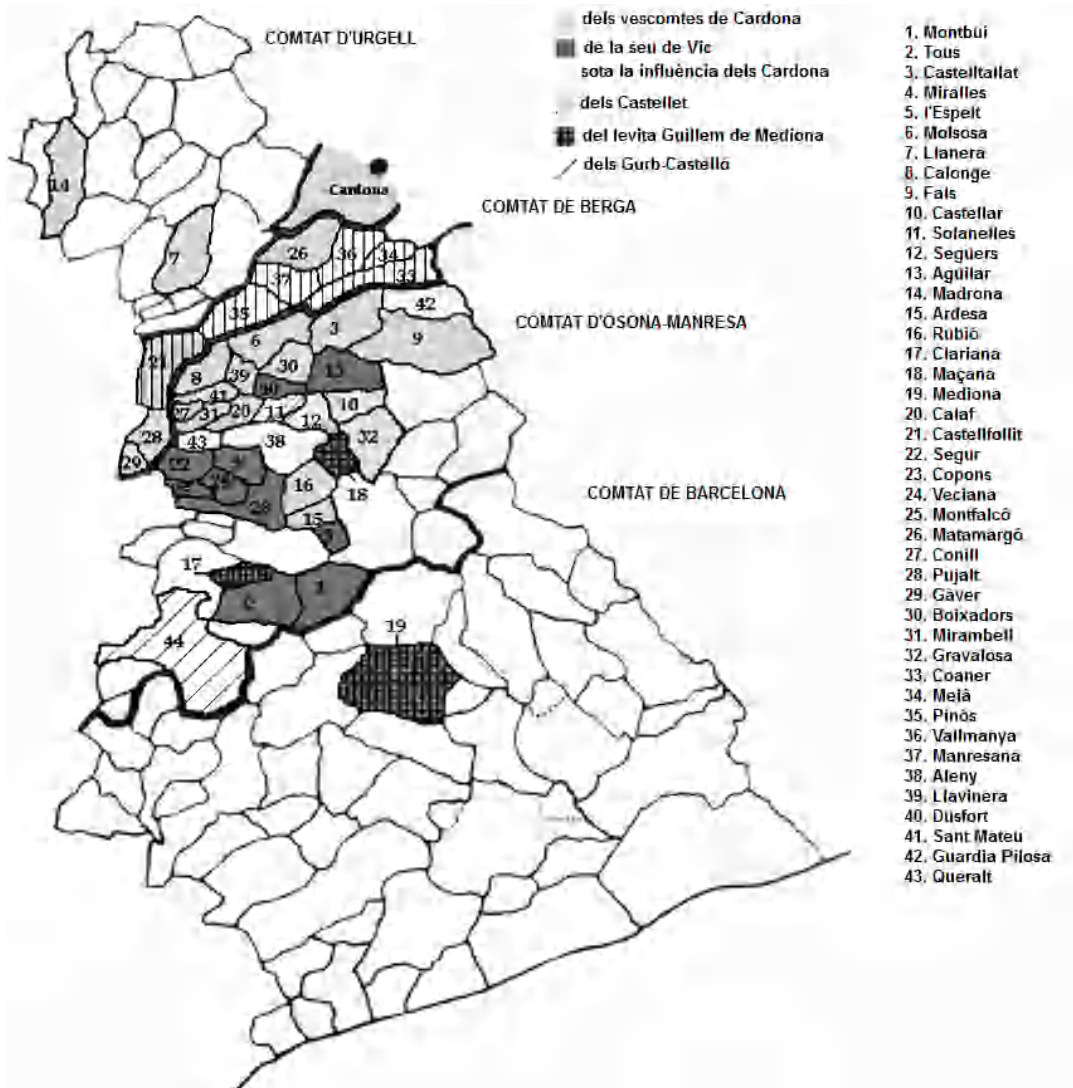
En aquells anys jo estava completament consagrat a la recollida de materials per la redacció d'una tesi doctoral que aportés llum sobre la nissaga dels Cardona entre el 911 i el 1230. Família, poder i patrimoni eren els eixos interpretatius que m'havien d'ajudar a donar a comprendre a la comunitat científica la importància d'una família, presonera del prestigi immens que obtindria al llarg dels segles XV, XVI i XVII.

Aquesta família, era encara molt desconeguda en els seus aspectes fonamentals i estava envoltada de problemes que dificultaven una contextualització seriosa dels seus personatges principals i secundaris en els segles X, XI i XII. En aquesta dinàmica de treball, el judici de Fals semblava ocupar un rol secundari pels meus propòsits immediats. Certament la seva existència reforçava la meua teoria de que la nissaga vescomtal havia jugat un paper determinant en l'organització de la frontera meridional del comtat d'Osona des de finals del segle X. El mateix document diu que el vescomte Ramon i el seu pare tingueren la propietat del castell durant més de trenta anys abans de la data del judici, l'any 1013. La presència de la vescomtessa Engonça en representació dels seus fills casava de forma harmoniosa amb el paper fonamental que Martí Aurell donava a les dones aristocràtiques del segle XI i que, evident a Catalunya per les dones de l'entorn comtal, jo tractava de provar també per les dones del següent escalafó social, les vescomtesses.

Amb tot, el document era de gran interès i era mereixedor d'una edició acurada i contextualitzada. Hom trobà la ocasió amb motiu del mil·lenari de la seva redacció que ha donat lloc a tot una sèrie d'activitats per part dels veïns de Fals, als quals dediquem aquest breu estudi.

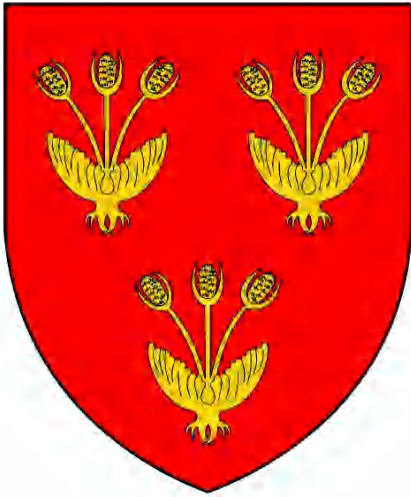
Una contextualització correcta de la Catalunya en l'època del judici de Fals necessita posar en relleu els diferents elements implicats que són, essencialment, les dues parts implicades, és a dir, la nissaga dels Cardona i el bisbat de Vic. Una valoració de la situació de la frontera meridional ens permetrà conèixer millor el decorat de l'època.

Castells i senyors a la frontera meridional catalana

Finalment, seguir als senyors de Fals d'aquesta primera època resulta, també, essencial.

Els Cardona

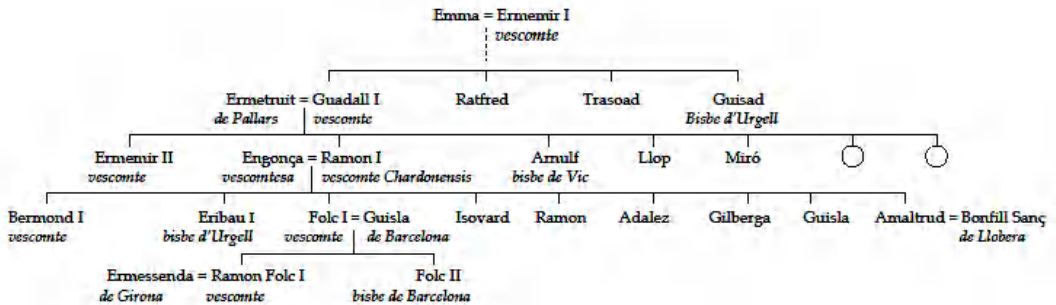
La nissaga vescomtal cardonina s'havia format al voltant del vescomte Ermemir I, documentat per primera vegada l'any 911, quan aquest personatge acompanyà el comte Sunyer a Barcelona per prendre possessió de l'herència del difunt comte Guifré II. Des d'aquest moment el títol vescomtal i l'organització del comtat d'Osona quedaria lligat als descendents d'Ermemir, que es varen consolidar entre la noblesa catalana de forma exemplar i

meteòrica. Ja abans del 950 els vescomtes osonencs havien mesclat la seva sang amb les famílies comtals de Barcelona i del Pallars, assegurant d'aquesta manera lligams estrets amb la gran aristocràcia del país. Aquesta familiaritat amb el poder polític els obrí les portes dels bisbats catedralicis: entre el 943 i el 1099 els Cardona col·loquen quatre dels seus al capdamunt de diferents bisbats catalans, a raó d'un per cada generació. Si el germà petit del vescomte Guadall I fou bisbe d'Urgell entre 943 i 978, el nebot d'aquest, Arnulf, ocuparia la dignitat episcopal de Vic del 992 fins el 1010. Els Eribau d'Urgell i Folc II de Barcelona ocuparan també els bisbats d'Urgell i Barcelona en diferents moments del segle XI.

La gestió política i territorial del comtat d'Osona eren, de fet, els elements que justificaven l'existència d'una família de vescomtes al comtat. En un primer moment els Cardona exerciren la seva responsabilitat des dels seus castells del nord, com ara Rupit. Situats en terres allunyades dels perills de la frontera musulmana, aquests territoris els permetien l'exercici de les seves responsabilitats sense exposar-se als

perills propis de les terres del sud. Així, al segle X els vescomtes no eren encara una família vinculada ni a la frontera ni a la vila de Cardona. Només a partir del 968 constatem l'existència d'un nucli patrimonial familiar creixent sobre la ciutat de Cardona. La connivència entre els vescomtes i els seus germans, els bisbes, afavorí llavors la dilatació del patrimoni familiar que inicialment s'havia reduït als feus que els comtes havien donat a la família per tal de fer front a les seves responsabilitats: si el bisbe Guisad d'Urgell deixà als seus germans només alguns alous, el seu nebot, Arnulf de Vic, donava als seus familiars ja castells sencers, com ara Fals o Calonge de Segarra.

Els Cardona (911-1099)

La gestió d'aquest patrimoni creixent es fonamentà aviat sobre la creació d'una xarxa de famílies fidels que col·laboraven activament amb la nissaga vescomtal a canvi del seu aixopluc i dels beneficis que els deixava la gestió del patrimoni castral. Vinculats des de temps enrere amb els indrets que ara controlaven els vescomtes, aquests personatges testimonien repetidament la seva proximitat mitjançant les seves signatures als documents vescomtals o amb la seva presència al costat dels seus senyors, que aviat els reconeixen públicament com els seus *fidels*.

L'arribada del segle XI consolidà l'èxit familiar i patrimonial de la nissaga. La seva peculiar estratègia de transmissió patrimonial que evitava la dispersió de les herències els havia convertit en una família amb gran poder terrenal. El control directe sobre la mina salina de Cardona no féu més que refermar el seu prestigi econòmic entre els seus. I els diferents llinatges de castlans que gestionaven el patrimoni de frontera eren una realitat visible que afegia estabilitat i seguretat als castells meridionals.

En aquest context, la participació dels Cardona a la campanya de Còrdova el 1010 estava assegurada. Amb tot, pels vescomtes l'expedició constituí una autèntica catàstrofe. El bisbe Arnulf de Vic, germà del vescomte Ramon I perdia la vida de resultes de les ferides rebudes durant la campanya. I el mateix vescomte Ramon desapareixia de la documentació precisament durant la campanya, fet que ens indica que probablement morí en terres sarraïnes. El compromís amb les ambicions comtals deixà la nissaga escapçada, i aquesta situació de gran vulnerabilitat obligà a la vídua del vescomte Ramon, Engonça, a prendre el poder a l'espera que el seu fill arribés a la majoria d'edat.

La vescomtessa Engonça és un personatge clau a la nissaga durant aquests anys. Hem conservat d'ella més de vint pergamins i algunes dades procedents del necrologi de Serrateix, que són les fonts que poden ser utilitzades per reconstruir alguns traços de la seva vida.

Per les seves primeres aparicions documentals podem inferir que maridà el vescomte Ramon I pels volts del 990. Suposem que procedia d'una família d'alt rang, segurament comtal, puix que la seva arribada a la família vescomtal va revolucionar el seu repertori onomàstic. Noms que fins llavors eren desconeguts pels Cardona irrompen desbancant els tradicionals Llop, Miró o Arnulf, que eren els més comuns de la generació precedent. Ni tan sols va ser respectat el nom d'Ermemir, tradicionalment reservat al primogènit. A partir d'aquest moment es prefereixen noms com Bermond, Isovard, Folc o Eribau, segurament procedents de la família d'origen d'Engonça.

En el seu matrimoni la nostra dama va gaudir d'una gran llibertat. Ho inferim del fet que pràcticament sempre actuava en solitari, sense la presència del seu marit als documents. Només en una ocasió trobem junts a Ramon i Engonça. Fou el 16 de març del 1005, quan els dos van decidir oferir a Ermemir i la seva família el Puig de Palau, al terme de Cardona, perquè el posseís amb la seva dona i la seva família. La tònica habitual era, com dèiem, diferent. Entre l'estiu del 1007 i gener de l'any següent Engonça va concentrar els seus esforços en realitzar en solitari importants adquisicions patrimonials. Aquestes compres semblen encadrades a la realització de dos projectes que podríem anomenar com "empresarials", puix que tenen un marcat sentit econòmic. Una de les seves inversions es plasmen en les compres que li asseguraven el control d'una gran part de les vinyes a la vila de Cardona i el seu terme. Aquest tipus de cultiu constituïen, juntament amb els cereals, les explotacions pròpies dels senyors europeus. Unides, les terres de vinyes comprades per Engonça representaven una important hisenda que s'estenia al llarg d'un dels torrents de la vila i corria paral·lela al camí que la travessava. Només alguns pròcers locals acotaven les vinyes vescomtals, que normalment acabaven justament on començaven les vinyes d'aquests, en especial les de Gelderic i Oliba.

El 1007 Engonça va decidir ampliar els límits de la seva explotació recurrent per fer-ho a l'or. En aquell any va comprar unes vinyes veïnes a les dels esposos Aguiano i Ranlo. Tan sols sis mesos després afegia cinc sous a la seva anterior inversió de quatre i mig, i es feia amb una part de les vinyes d'Oliba i la seva esposa.

Paral·lelament les seves "inversions" s'havien diversificat i apuntaven en una altra direcció: el domini sobre els molins del riu Cardener al seu pas per Clariana, que sembla haver estat el seu segon gran projecte patrimonial. Des del segle anterior diverses famílies havien construït molins hidràulics que aprofitaven la força de les aigües del Cardener. Hem de destacar la importància d'aquests edificis de costosa construcció i precisa maquinària. La seva elevació constituïa una empresa costosa que incloïa la preparació del llit del canal, el transport, la talla i instal·lació de les moles, així com la contínua conservació dels mecanismes. Una inversió cara, en definitiva, però que oferia grans rendiments als seus administradors. El molí era posat a disposició de les explotacions camperoles dels voltants a canvi d'un cens. Els beneficis resultants podien incrementar enormement els ingressos dels propietaris.

La vescomtessa va entendre ràpidament totes les avantatges de controlar un gran nombre d'aquestes construccions, projecte al qual va destinar una part important del seu numerari. En diverses ocasions les vídues eren les venedores preferides per la vescomtessa, si ens atenem a la documentació conservada. Així, fins en tres ocasions foren vídues les venedores de molins a Engonça, fet que la convertí aviat en la senyora d'un important monopoli al llarg del riu Cardener.

Totes aquestes activitats responen a una dinàmica preconcebuda i ens permeten presentar Engonça com una dona dinàmica i capaç ja durant els anys del seu matrimoni. La mort del seu espòs li permetrà continuar el camí traçat amb aquestes primeres compres, però afegirà una

gran responsabilitat en l'exercici del poder vescomtal i en la defensa del patrimoni familiar. En morir el seu marit els documents mostren la vescomtessa Engonça amb un notable protagonisme en els assumptes locals i familiars. El 1010 el seu fill Bermond o bé era molt jove i bé es veia a sí mateix incapaç de reaccionar amb decisió en aquesta situació de crisi. La xarxa de fidels i castlans al servei de la família no dubtà en acatar el recolzament de la nostra dama, protecció que alguns buscaven en els seus documents. No és sorprenent que el 1012 Sunyer, senyor de diversos alous i vinyes a Cardona, l'hagués escollida juntament amb el seu fill, el futur vescomte Bermond, com a marmessora testamentària.

Amb tot, la vescomtessa tingué oportunitat de demostrar la seva vàlua quan la seu de Vic, que fins el 1010 ocupà el seu difunt cunyat, el bisbe Arnulf, decidí aixecar-se contra ella tot exigint la propietat del castell de Fals.

Ja feia alguns anys que l'estabilitat al sud d'Osona estava tornant molt rentables terres que havien estat zona de pas dels exèrcits d'un i altre costat de la frontera. La diòcesi de Vic havia senyorejat tradicionalment aquella regió i ara, aprofitant que una aparent fragilitat regnava al sí de la dinastia vescomtal, pretenia assegurar-se el control de les seves fortaleses. En aquest context, a principis d'agost del 1013 va moure causa contra la família dels vescomtes d'Osona i la seva senyora visible, la vescomtessa Engonça. En presència dels comtes Ramon Borrell i Ermesenda, el jutge Guifré, Oliba de Granera i molts d'altres personatges, el bisbe reclamava la possessió del castell de Fals, antiga propietat del seu predecessor Arnulf que, segons el bisbe, ho havia donat a Sant Pere. La vescomtessa es va defensar, en representació dels seus fills, al·legant que aquest castell havia estat del vescomte Ermemir II, i que d'aquest va passar directament al seu marit Ramon i que tots dos l'havien posseït durant més de trenta anys. La causa es va resoldre a favor de la vescomtessa després que fossin escoltats varis testimonis que van jurar sobre

l'altar de Sant Joan de la Seu.

Actuacions com aquesta van incrementar la influència que aquesta dama tenia a la regió, i entre els seus fills. Els anys següents és fàcil trobar-la acompanyant el vescomte Bermond en diverses ocasions. El 1017 ambdós van vendre a Sendred un *capmàs* i una torre que posseïen a Calonge. Mare i fill apareixien junts i signaven un a continuació de l'altre, la dotàlia que, aconsellat pel bisbe Oliba, realitzés el vescomte a l'església de Sant Vicenç del castell de Cardona el 1018. Novament junts –i en aquesta ocasió la mare apareix en primer lloc– van realitzar una donació a Sant Vicenç per l'ànima d' Isovard, germà de Bermond, que havia estat assassinat en algun lloc del terme de Castelltallat, el 1020.

Al llarg de tots aquests anys Engonça no deixà d'aparèixer en solitari en diversos documents, fet que ens exemplifica el seu poder i la seva autonomia. Es tractava sobretot de compres de noves propietats, vinyes o molins que s'afegien –en ocasions fins i tot fiscalment– als extensos alous que ja tenia a diversos llocs. El 1015 comprava a Ermemir i a la seva esposa una vinya a Cardona que afrontava per totes parts amb les vinyes que ella mateixa havia comprat molt abans. Anys després tornaria a adquirir un nou lot de vinyes a la ciutat, entre la via que duia al terme de Laceres i els torrents, que li va costar tres sous. D'altra banda, l'adquisició de molins al terme del castell de Clariana de Cardener, al nord-est de Cardona, seguia interessant-li tant com abans. El 1018 en comprava un altre, amb tots els seus aparells, situat a la riba oest del Cardener, per quatre *mançosos*. Aquestes propietats, i d'altres que va adquirir després, implicaven una presència molt destacada d'Engonça a la regió. La producció de les seves vinyes, la concentració de molins hidràulics i la seva influència política sobre els seus fills la convertien en agent econòmic de primer ordre al comtat, en un moment de reactivació de la frontera sud i de lluites ferotges pel control de la seva explotació.

Tots aquests factors, favorables en molts sentits, van tenir l'efecte negatiu d'incomodar visiblement els seus fills. Potser perquè el seu prestigi ocultava els actes del fill gran, o bé perquè la vescomtessa no els permetia participar a les seves activitats econòmiques, aquests van reaccionar el 1023. Aquell any tots els germans, l'arxilevita Eribau, Folc, Ramon i Bermond donaven a la seva mare els antics alous familiars situats al voltant de Rupit, a canvi que cap d'ells pogués ser alienat i que tornés als donants en morir la vídua. Va ser aquest conveni redactat com annex a la promesa de retirar-se de la ciutat de la sal i del seu entorn? Es va veure Engonça arrossegada a la renúncia forçosa dels seus drets sobre les vinyes i molins de Cardona i Clariana? La seva absència en la documentació catalana als indrets on abans era habitual sembla que així ho

insinua. Engonça era forçada pels seus propis fills a retirar-se de la vida pública.

El 1034 la vescomtessa fa el seu testament. Segurament fou aleshores quan entrà en religió (recordem que el necrologi de Serrateix l'anomena *mulier Deo*). El monestir de Sant Pere de Casseres fou la institució més afavorida pel seu testament, fet que hauria pogut impulsar la construcció del cenobi, que segurament era acabat ja el 1053. La mort li arribaria molts anys més tard. El 25 de març de 1062 desapareixia aquesta dama empenedora i de caràcter que apareix definida en els textos de l'època com una dona *de conversa amable*.

Estampa, Monestir de Sant Pere de Casseres

El bisbat de Vic

Al llarg del segle X la catedral de Vic i el seu bisbe havien assolit un important paper polític i econòmic al comtat d'Osona. Castells, peatges, drets judicials, la seca i les rendes del seu mercat s'afegien al seu

tradicional domini sobre una part important de la ciutat de Vic per conformar, tot plegat, un patrimoni certament imposant. La ciutat titular del bisbat era, a més, un espai ben protegit i suficientment allunyat del perills de la frontera com per arreplegar al seu voltant una aura de gran prosperitat.

En aquest context les disputes pel poder a l'interior de la diòcesi no tardaren gaire a aparèixer i les diferents faccions urbanes no dubtaren en fer ús de les armes per assegurar-se la primacia del bisbat. El fet que féu esclatar la violència oberta fou la possibilitat de convertir aquesta pròspera diòcesi en una seu arquebisbal. Els partidaris del status quo i els seus adversaris s'enfrontaren violentament fins que, el 971, el bisbe Ató fou assassinat. El seu successor, Fruià, fou consagrat després per l'arquebisbe de Narbona, qui s'oposava a convertir la seva església en una arxidiòcesi. El mateix Fruià fou també assassinat el 992 per una facció que donava suport a un antibisbe. És aquesta circumstància la que va acostar Arnulf, germà del vescomte Ramon de Cardona, a la seu de Vic.

Les possibles raons per l'elecció d'Arnulf com a bisbe el 992 eren clares pels membres de l'aristocràcia: fou escollit perquè aquesta era la voluntat de la dinastia comtal de Barcelona-Girona-Osona; fou escollit pel seu prestigi personal, puix que Arnulf havia estat un dels supervivents de la destrucció de la ciutat de Barcelona per Al-Mansur el 985, havia estat fet presoner pel cabdill musulmà i encara hagué de romandre a la ciutat de Còrdova un temps fins que la seva família pagà un rescat

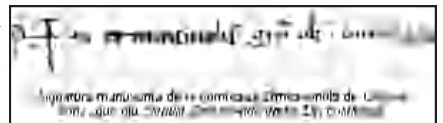
per la seva vida; fou escollit també perquè la situació requeria un home de prestigi que acabés amb la cismàtica situació que vivia la diòcesi, esquitxada per les ambicions i la corrupció; fou escollit perquè el poder

polític, econòmic i militar de la seva família, sens dubte la més influent i forta del comtat, l'ajudarien a establir la situació; o potser fou escollit perquè el seu oncle, el també bisbe Guisad, havia coincidit repetidament amb l'antecessor d'Arnulf en el càrrec episcopal, cosa que ens fa pensar que degueren ser bons amics. Per alguna d'aquestes raons o potser per totes elles, Arnulf va arribar a una posició clau que reforçava encara més el poder del seu llinatge a la Catalunya central. L'autoritat comtal veia l'ordre de la diòcesi restaurat i,

a canvi, la família vescomtal aspirava secretament a que l'arribada d'Arnulf evitaria, d'una vegada per totes, la creació d'una seu arquebisbal al cor del comtat d'Osona que posés en perill la seva influència a la regió.

Un cop instal·lat a Vic, Arnulf es va posar a treballar de valent en la recuperació del prestigi de la seva nova diòcesi, malmès després del sagnant cisma de l'època anterior. En aquests primers anys, com per fer gala del recolzament polític que l'assistia, va començar a fer-se freqüent la seva aparició fent costat de forma repetida a les autoritats comtal i vescomtal. El 992 acompanyava el comte Ramon Borrell de Barcelona quan aquest va oferir a la seu de Vic la meitat del castell de Miralles, que devia posseir Enneg Bonfill. Junt a la mateixa autoritat i acompanyat del seu germà, el vescomte Ramon, apareixia novament la primavera de l'any 993 en un altre document. El 994 posava la seva elegant signatura junt a la dels comtes Ramon Borrell i Ermessenda en la venda que aquests realitzaren a una tal Ermengarda i el seu fill.

El bisbe osonenc encara acompanyaria als sobirans en la donació que aquests feien a Santa Cecília de Montserrat l'abril del 996. Finalment, es va deixar veure juntament amb la seva mare Ermetruit a la donació que aquesta li va fer d'alous a Conill, lloc situat a l'est de la ciutat de Vic.

Per evitar situacions passades, Arnulf decidí donar un cop d'efecte entre els partidaris del seu antic adversari a la Seu, el cismàtic Guadall que, encara viu, tractava d'avivar la flama de la rebel·lió oberta. El 998 trobem a Arnulf a Roma, exposant personalment les seves argumentacions, juntament amb el seu rival, davant del pontífex Gregori V. La cúria romana, que a finals del segle X estava incrementant la seva influència sobre les terres catalanes, va haver de veure amb bons ulls la possibilitat de poder exercir una intervenció directa en el contenciós. El 9 de maig del 998 ambdós rivals van exposar llargament els seus arguments a l'església de Sant Pere, a Roma. Davant la presència del propi emperador Otó III i d'altres ducs i comtes alemanys, Arnulf i Guadall van prendre la paraula, van desplegar les seves raons i van defensar cadascú la seva causa. S'ha de dir que en el camp de l'oratória Arnulf va demostrar que es trobava en franca avantatge. Va exposar intel·ligentment davant dels oients els mètodes utilitzats per Guadall per fer-se amb la dignitat episcopal. De manera immediata el cismàtic fou depositat i Arnulf reconegut pels presents com a únic bisbe legítim de Vic.

Aquesta nova acció, davant dels màxims pròcers de l'Església i els rectors de l'imperi només podia tenir com a conseqüència l'increment del prestigi d'Arnulf entre els seus contemporanis. Al seu retorn a Osona la seva fama d'orador es va difondre amb celeritat. El 1002 els documents el defineixen com "*...Arnulf el venerable i erudit en l'estudi de la filosofia...*". El reconeixement atorgat en aquest exemple no era gratuït. Arnulf era francament un gran estudiós i no va trigar en destacar com especialista del dret. En una època en la qual els judicis públics estaven vivint un segon renaixement esperonats per la comtessa Ermessenda, la

capacitat d'Arnulf no va passar desapercebuda. El bisbe Odó de Girona va fer ús de les seves facultats, i potser de la seva amistat, per sol·licitar-li que el representés en un judici públic el 1004. Arnulf va ser el seu *mandatarius* o *asertor*, el seu especialista en dret encarregat de defensar-lo en aquella causa.

Si la seva presència als documents comtals i la seva activitat personal prestigiava la seva diòcesi, el fet que el vescomtat d'Osona estigués en mans de la seva família afavoria les relacions entre els poders laics i eclesiàstics de la regió i permetia una col·laboració estreta entre bisbe i vescomte. Aquesta relació té una plasmació documental ben clara: la major part dels documents que conservem del vescomte Ramon el presenten sempre acompanyat del seu germà. La gestió del patrimoni episcopal era, efectivament, una tasca prioritària per Arnulf. Incrementar el temporal de la diòcesi i concentrar els esforços sobre les terres més rendibles expliquen la seva política de permutes, que ja ha cridat l'atenció de la historiografia en diverses ocasions.

A principis del segle XI Arnulf havia consolidat la seva posició al front del bisbat de Vic, era un personatge respectat per aristòcrates, prelats i erudits i havia retornat a la seva diòcesi el prestigi perdut durant la segona meitat de la centúria anterior. Els seus contactes polítics amb la nissaga comtal barcelonina foren també molt estrets. Referma aquesta afirmació la presència del bisbe al costat dels seus comtes en un viatge que el comte Ramon Borrell féu a Roma per visitar Gerbert d'Orlhac -llavors ja Papa amb el nom de Silvestre II- a principis de segle.

Aquesta segona presència del bisbe a la ciutat eterna pot ser interpretada com a signe de confiança del sobirà de Barcelona. Però sens dubte és el testimoni d'una manifesta passió d'Arnulf pel viatge. En gairebé vint anys l'hem vist a Còrdova i per dues vegades a Roma. Es pot dir per

tant que el viatge era l'escenari predilecte d'Arnulf, aspecte que ens és confirmat perquè el 1005 va resoldre realitzar una nova peregrinació. Igual que havia fet el seu oncle Guisad anys abans, el seu objectiu havia de ser arribar fins a Jerusalem, i no a Roma, ciutat que ja coneixia sobradament. Estem informats d'alguns detalls previs al viatge gràcies a que, per aquesta peregrinació, el bisbe va sol·licitar a l'arquebisbe Ermengol de Narbona un salconduit que li permetés abandonar la seva diòcesi durant el llarg temps que duraria la seva absència. Aquest interessant pergami, té data del mes de març del 1005. No és improbable que Arnulf viatgés entre aquesta data i l'any 1008, doncs durant aquest període de temps desapareix dels documents i no el veiem actuant per terres catalanes. En aquests tres anys el bisbe de Vic va tenir temps suficient per recórrer el camí que el separava de Jerusalem i visitar amb calma els llocs sants. L'increment de la tensió política a Terra Santa, que acabaria amb la destrucció del Sant Sepulcre pels califes fatimies d'Egipte el 1008, va precipitar el seu retorn. Aquell mateix any actuava ja novament a Catalunya.

Després de tres anys de llarg viatge, el bisbe de Vic va trobar un món diferent al que havia abandonat la primavera del 1005. Moltes coses havien canviat durant la seva prolongada absència: per començar la vescomtessa Ermetruit, la seva mare, s'havia aprofitat de la seva creixent influència i control al comtat d'Osona per erigir un cenobi familiar sota l'advocació de Sant Pere al lloc de Casserres; a més, alguns dels amics més propers, com Guisad de Lluçà havien mort poc després de la seva marxa; i finalment l'alta aristocràcia s'estava plantejant molt seriosament la possibilitat que la seva ingerència en la política del califat cordovès desemboqués en un recolzament armat a una de les faccions que es disputava el control polític. El bisbe a penes va tenir temps de comprar alguns alous a Cardona abans de partir cap a Barcelona per trobar-se amb els nobles que es reunien allà per discutir aquests i altres assumptes.

A la ciutat comtal, amb motiu de la restauració de la canònica, s'hi van congregar els bisbes Aeci de Barcelona, Oliba d'Elna, Ot de Girona i Sal·la d'Urgell, així com els comtes de Barcelona, Urgell i Besalú. A tots

Retrat d'Al Mansur

ells, que realitzaven els preparatius de la seva pròxima expedició meridional, s'hi va afegir Arnulf, a qui fou sens dubte demanat consell, car ja havia estat a Còrdova vint-i-cinc anys enrere, com a presoner d'Al-Mansur. El maig del 1010 ja muntava cap al sud amb el seu germà Ramon i la resta d'aristòcrates i soldats. Als cinquanta anys es veia implicat en la primera aventura militar de certa envergadura. Poc podria imaginar que aquest gest tardà acabaria causant-li la mort tot just uns mesos més tard.

La historiografia ha donat especial importància als successos que van tenir lloc poc després de la tornada d'Arnulf. El juliol del 1010, malalt i ferit mortalment Arnulf redactava el seu testament. El bisbe, com corresponia a un gran aristòcrata, no estava sol. El rodejaven els seus homes més propers, sorgits d'un grapat de famílies afectes a la seva estirp. Entre ells és fàcil distingir els antropònims d'aquells que continuaran vinculats a la seva família durant llargs anys. Noms com el de Seniofred de Cardona poden encara distingir-se entre les signatures dels diversos testimonis del seu testament en els seus últims moments. El bisbe va morir just uns dies després.

El successor d'Arnulf a la Seu episcopal, Borrell, compregué aviat les possibilitats que l'expedició cordovesa tindria sobre els territoris meridionals catalans. La frontera, efectivament, s'havia obert de bat a bat i la caiguda del califat de Còrdova afavoriria l'assentament dels cristians als territoris meridionals donant lloc a terres noves per explotar.

Borrell s'havia format a la mateixa canònica de Vic i pertanyia a una família de petits aristòcrates locals. La seva elecció, recolzada pels mateixos comtes de Barcelona i pel bisbe Sal·la d'Urgell, que assistiren a la seva elecció episcopal, respon més als seus mèrits personals que a la seva ascendència aristocràtica, certament molt menor que la del seu predecessor.

El control de la frontera meridional era essencial per frenar l'estancament econòmic de la Seu. Però la incorporació de noves terres obligava a la Seu a enfrontar-se amb els diferents poders laics i eclesiàstics que, des de finals de la centúria anterior, s'hi havien establert sobre el limes meridional y organitzaven aquests territoris amb molts perills. Entre els laics, la família vescomtal cardonina encapçalava, des de feia anys, l'organització territorial de les noves terres de frontera, on ja havia aixecat un bon nombre de castells dirigits per caps de famílies de magnats locals, fidels a la seva causa.

Era evident que la Seu de Vic no tenia una xarxa parroquial de les dimensions de la vescomtal. Però sí que podia construir-la sobre la base de privilegis episcopals. Els levites de frontera que inunden la documentació catalana de la primera meitat del segle s'han d'entendre en aquest context. Foren l'eina utilitzada pel bisbe Borrell per accedir als lucratis territoris meridionals i per incrementar el prestigi i el temporal de la diòcesi osonenca. Ot Radulf, Guillem de Mediona i d'altres personatges accediren a la dignitat de levites tot posant la seva espasa al servei de la Seu de Vic.

Però l'espasa no era l'única possibilitat que s'obria a una diòcesi de gran prestigi per tal d'incrementar el seu temporal. Els plets oberts i públics contra els grans aristòcrates i contra els petits aloers foren també un recurs força utilitzat per Vic per aconseguir el seu propòsit. El judici de Fals és un exemple representatiu dels esforços de la diòcesi per reforçar el seu paper i la seva presència sobre les terres de frontera.

Fonamentat sobre una redacció feble i poc explícita del testament del seu predecessor, el bisbe Arnulf, Borrell va tractar de fer-se amb el control de Fals. L'empresa, però, estava abocada al fracàs des del principi. Els Cardona havien tingut molt interès en aquesta regió i en la seva organització territorial. Els testimonis demostrarien que ja en 1013 feia més de trenta anys que treballaven a la regió i que, per tant, els assistia el dret d'aprisió.

La lluita era realment acarnissada. Perdut Fals en el judici del 1013 el bisbe Borrell de Vic esperonava el levita Guillem a la colonització de Calaf, Calafell i Ferrera sense advertir que aquelles terres havien estat ja organitzades i termenades per la família vescomtal, novament, que les havia adquirit per compra al comte de Barcelona el 998 (de fet l'original d'aquest document de venda encara és avui a l'Arxiu Ducal de Cardona). De la controvèrsia documental aviat es va passar a la lluita armada. Sabem que les propietats de Vic van ser fustigades contínuament pels vescomtes i els seus sequaços, fins a merèixer un apercibiment per part del concili provincial de Narbona, que els va amenaçar amb l'excomunió en iniciar-se la segona dècada del segle XI. A l'amenaça d'excomunió –arma exclusiva dels homes d'Església– la noblesa laica responia també amb les seves prerrogatives exclusives: la força i la violència. Cada qual va utilitzar els seus propis recursos en la lluita pel control territorial de la frontera.

Batalla del segle XI: cavallers i arquers normands

Els Cardona i la frontera

El patrimoni dels Cardona fou ingent al llarg de tota l'Edat Mitjana i es fonamentà en una clara política d'acumulació que es recolzava sobre dos eixos: solides estructures de transmissió patrimonial que evitaven la fragmentació de les herències i el control sobre les mines de sal de Cardona, que supo-

saven un potent substitutiu a les tradicionals donacions pietoses en forma de terres i cultius. Així, els originaris feus cedits per la dinastia comtal de Barcelona a començaments del segle X havien permès als Cardona aglutinar-se al voltant de Rupit i per tot el nord de la ciutat de Vic, que era llavors el centre neuràlgic del comtat. La necessitat real d'assegurar la defensa del sud d'Osona i la ràpida estabilitat de la regió va empènyer la família cap a Cardona a les últimes dècades d'aquella mateixa centúria, assegurant el seu poder directe sobre les mines salines i fixant la seva posició fermament sobre la frontera. Finalment la ruptura de l'equilibri de forces entre els estats musulmans i els comtats catalans, substituït per la iniciativa cristiana, va situar els Cardona sòlidament als marges septentrionals del riu Anoia, convertint-los en el poder laic més destacat de la frontera meridional del comtat d'Osona.

A grans trets, en el moment que tingué lloc el judici de Fals, els Cardona estaven ja organitzant tot el seu patrimoni sobre tres eixos fonamentals: els territoris més antics ubicats al nord, les seves propietats de Cardona i el seu entorn i, finalment, les terres de frontera.

Les terres del nord; es tracta d'un territori que s'organitza a partir del castell de Rupit, el primer dels castells comprats pel llinatge. Lluny de les escaramusses frontereres i de les intrigues polítiques, el castell de Rupit i el seu entorn van proporcionar repetidament a la família el lloc amb el decorat ideal pel repòs després d'una esgotadora vida pública. Les dones del llinatge, molt especialment, van viure a la regió fins el final dels seus dies, com la vescomtessa Ermetruit, determinant en la fundació del monestir de Sant Pere. També es retirà allà la vescomtessa Engonça. En 1054, quan el seu nét Ramon Folc I arribà al poder, feia ja quasi vint anys que ella residia a la regió, puix que el monestir de Sant Pere de Casserres, construït sota patrocini vescomtal, era una realitat ja a l'època.

Les terres de Cardona; la ciutat de Cardona i el seu context territorial constituïen, en la segona meitat del segle XI, el veritable dinamitzador de l'economia vescomtal. Ubicada en un estratègic lloc, afavorida per la proximitat de les mines salines i per una bona comunicació terrestre, la ciutat de la sal posseïa el privilegi i el caràcter d'un bulliciós lloc de pas. Juntament al senyoriu sobre el castell, exercit per una família vinculada als comtes per llaços feudals, els senyors posseïen a la regió moltes d'altres propietats. Es tractava de diverses terres cultivades i alous de diversa índole, a més de la muntanya de sal, quina extracció donava enormes beneficis a la família. En l'últim quart del segle es considerava que amb la meitat del seu *teloneo* es podria pagar l'edificació d'un castell de frontera i d'una església annexa.

Les terres de frontera; Aquest tercer segment territorial sota el domini directe dels Cardona s'articula entorn als límits meridionals del Comtat de Berga i comprèn les terres que envolten la seva frontera austral a l'interior del comtat d'Osona-Manresa. En aquells anys tot el territori superior de la riba sud del riu Anoia es corresponia, a grans trets, amb el límit dels dominis cristians. Sobre tota aquesta línia avançada la casa vescomtal de Cardona posseïa una important porció territorial, molt compacta, dividida en diversos termes o castells.

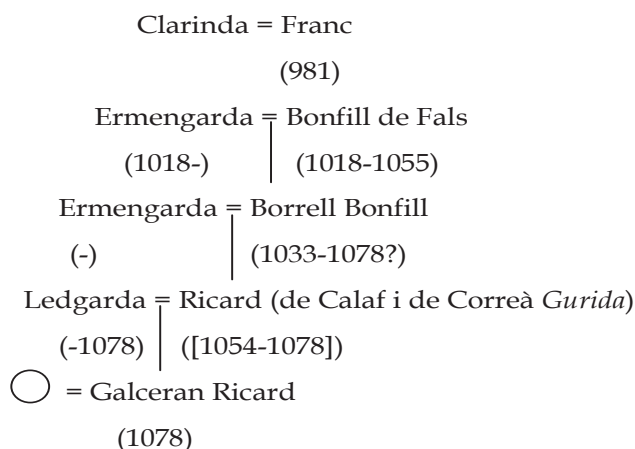
Aquests centres administratius eren els punts clau sobre els quals descansava l'organització del territori de frontera, el símbol del senyoriu territorial. Al capdavant d'ells els Cardona van ubicar un cap de família, unes vegades descendent dels aristòcrates locals de cada regió, d'altres l'antic posseïdor de la fortalesa i, en la resta, a individus molt lleials o administradors professionals.

La defensa dels propis interessos patrimonials esdevé l'element clau per entendre la projecció de la nissaga cardonina durant el segle XI. Efectivament el seguiment de les propietats castrals dels vescomtes al llarg del segle evidencia clarament un increment patrimonial que té dificultats paral·lels a Catalunya. Així, a la mort del vescomte Folc I el 1040, els castells sota domini vescomtal constitueixen ja un patrimoni força destacat repartit entre els voltants de Vic (castell de Rupit) i la zona de frontera (Cardona, Castellfollit de Riubregós, Calonge de Segarra, Calaf, Fals, Llanera). La seva vídua, la vescomtessa Guisla, exerceix la tutela dels seus fills fins el 1054, moment en que el vescomte Ramon Folc I signa el seu primer document sense la seva mare. El primer testament que Ramon Folc I redacta el 1055 inclou ja una vintena de castells, un increment que només s'explica per la laboriosa gestió de la vescomtessa. A la seva mort, el vescomte Ramon Folc I estarà en disposició de deixar al seus hereus vint-i-cinc forteses: Cardona, Talamanca, Clariana, Matamargó, Molsosa, Calonge, Mirambell, Calaf, Pujalt, Gàver, Fals, Castelltallat, Sant Martí del Brull, Savassona, Rupit, Solerols, Farners, Tagamanent, Gironella, Maldà, Conill, Rocafort, Correa, La Roca i Maldanell.

És evident que la gestió d'un patrimoni d'aquestes característiques no era possible sense una acurada organització. Els Cardona ho entengueren també així i aviat donaren mostres de la seva capacitat. El recurs a un bon grapat de nissagues clienteles era ja l'estratègia més utilitzada a l'època tant per d'altres nissagues aristocràtiques com per les

institucions eclesiàstiques que posseïen un patrimoni castral important. Aquell primer testament del vescomte Ramon Folc I cita ja als caps d'aquestes famílies de col·laboradors, als que anomena "els meus castlans" (*omnes meos castellanos*). Es tracta de poc més d'una desena de noms, però ens permet definir amb nitidesa l'entorn d'aquests personatges: notables locals i colons de frontera establerts als castells de l'Anoia que cerquen en l'aixopluc vescomtal la consolidació del seu poder local: Bermond Seniofred, l'abat Bernat, Odó Radulf, Ermemir Allemar, Rodlan Guitard, Onofre Dac, Borrell Bonfill de Calaf, Bernat Ramon, Guadall de Tagamanent, Guillem Ermengol i els seus fills i Guillem Onofre de Boixadors. Cal destacar la menció en aquesta llista de l'abat de Sant Vicenç de Cardona, així com a Borrell Bonfill, fill de Bonfill de Fals, i cap de la nissaga que en aquesta època ja ha accedit també al control sobre Calaf.

Els senyors de Fals-Calaf

Els castlans de Fals i Calaf (segles X-XI)

Fotografies Montse Solanelles i Abel Serra

El Judici de Fals

1013, 1 d'agost

***Plet.** Declaració de la vescomtessa Engonça [d'Osona-Cardona] davant el comte Ramon [de Barcelona] i de la comtessa Ermessenda en contra de la decisió dels jutges Wifré [de Vic] i Olivà de Granera a partir de la reclamació del bisbe Borrell [de Vic] perquè la vescomtessa no pogués deixar en herència als seus fills el castell de Fals, ja que, segons Borrell, era propietat de l'església de sant Pere de Vic, tal com demostrava el testament de l'anterior bisbe, Arnulf. La declaració d'Engonça i els testimonis aportats al·leguen que la vescomtessa tenia dret a la propietat del castell de Fals, perquè feia més de trenta anys que el seu marit, el vescomte Ramon, en continuació del germà d'aquest, el vescomte Ermemir, el tenia en alou. Davant d'aquesta reclamació, el jutge Wifré dóna la raó a la vescomtessa, reconeixent la propietat del castell de Fals per llei, i així ho accepta el bisbe Borrell.*

- A. Pergamí Original, en un estat de conservació dolent, molt gastat i perforat a la seva part central inferior, amb inicial descendent, 485 x 210 mm., Archivo Ducal de Cardona, legajo 158, núm. 29.
- B. Còpia simple de 1669, per J.B. Llop, qui va veure el document quan ja era molt difícil de llegir, Archivo Ducal de Cardona, legajo 129, núm. 29.
- C. Còpia simple, ex B, del segle XIX, per Vidal, Archivo Ducal de Cardona, legajo 157, pliego 1, fols. 16r-v, núm. 29.
- D. Còpia simple, ex A, de finals del segle XIX o principis del XX, Archivo Ducal de Cardona, legajo 176, pliego 2, núm. 1395.
- E. Còpia simple, ex D, de principis del segle XX, Archivo Ducal de Cardona, ibidem.

Conditiones sacramentorum quas iustificant his viris, id est: Wifredus iudex et Ollivano de Granera, et protulit eos vicecomitissa Engoncia pro se et filios suos, in conspectu domino Raimundi gratia Dei comite et eius coniux Ermessindis comitissa, in presentia multorum bonorum hominum qui subterius roboraturi erunt, a petitione Borrello episcopo, qui prosabat et petebat prefata vicecomitissa et filios suos de castello que dicunt Falcos cum suis pertinentiis vel adiacentiis quod ad illorum kastrum pertinet, dicens vel adfirmans quod sede Sancti Petri debebat eum sortire per vocem condam Arnulfo episcopo cum filios prefata vicecomitissa eo quod ille quo Arnulfus reliquid omnem suam hereditatem ad domum Sancti Petri sedis Vico per suum test[amentum], quem, contra hoc ordinante iudice, iam dicta vicecomitissa, in loco filiis suis ad cuius vice legavit suum tutor responsum paravit in placito ita respondit: “nequaquam domine in predicto kas[tello] vel suis pertinentiis atque finis sive adiacentiis hereditatem relinquere potuit condam episcopus Arnulfus a prefata sede, quia condam Ermemirus vicecomes, eum tenuit per suum proprium alaudium et relinquit ipsum castrum iamdictum Falchos cum suis terminis vel adiacenciis, cum exiis vel regresiis earum, tam rusticum quam urbanum, quantum ad ipsum castrum pertinet vel pertinere debet, si[cut] in illarum resonat scripturis vel insertum est. Sic reliquid ad virum meum, fratrem suum Raymundum vicecomitem, et inter illos ambos haberet eum possessum .XXX^a. annos et amplius per illorum proprio alaude exceptus illo tempore quod condam Arnulphus in captivitate fuit detentus.”

[Et] sic iam suprascriptum est ita ordinatione iudice predicta testimonia ibi adduxit. Nos testes prolatos unum damus testimonium per trinum et unum Deum super altare scilicet Iohannis abba, in sede Vico, quia, ut iamdicta vicecomitissa adfirmat, ita vidimus tenere et possidere iamdictum castello Falcos ad Ermemiro vicecomite et a fratre suo Raimundo per illorum proprietate .XXX^a. annos et ultra, sicut superius

scriptum est, cum omnibus possessionibus et terminis et pertinenciis suis. Igitur ego Guifredus levita et iudex in hanc causam ordinavi intellexi hoc sufficienter per legem impletam sed in illius sententiam qui dicit: “nam quod per .XXX^a. quisque annos expletis interrupcionis temporis possidet nullatenus pro repetentis calumniam admitere potest.” Ideoque consigno et confirmo predicto castro cum sua pertinentia sic superius a testibus iustificatum, et in potestate iamdicta tenere suosque proles, ut per cuncta tempore in illorum [c]onsistat potestate proprialiter et nullus sit acisus unc numerum tricennale. Et ego Borrellus aepiscopus recepi prefata testimonia sacramentum testificantia, et ideo [sic] evacuo ut ultra amplius non repetam nec ego nec ullus me succedens adque persona hoc hoc (1) infringere temptet. Quod qui fecerit praedicta omnia duplicata componat et damnum quod lex continet de transaccione tricennii et iantea haec diffinitio firma persistet.

Facta exemplaria securitatis kalendas augusti, anno .X.VIII. quo Rodbertus francorum regnand[i] sumpsit] exordium.

(1) Sic.

1013, 1 d'agost

Declaració de la vescomtessa Engonça [d'Osona-Cardona] davant el comte Ramon [de Barcelona] en contra de la decisió dels jutges Wifré i Olivà de Granera a partir de la reclamació del bisbe Borrell [de Vic] perquè la vescomtessa no pogués deixar en herència als seus fills el castell de Fals, ja que, segons Borrell, és propietat de l'església de sant Pere de Vic, tal com demostrava el testament de l'anterior bisbe, Arnulf. La declaració d'Engonça i els testimonis aportats al·leguen que la vescomtessa tenia dret a la propietat el castell de Fals, perquè feia més de trenta anys que el seu marit, el vescomte Ramon, en continuació del germà d'aquest, el vescomte Ermemir, el tenia en alou. Davant d'aquesta reclamació, el jutge Wifré dóna la raó a la vescomtessa, reconeixent la propietat del castell de Fals per llei, i així ho accepta el bisbe Borrell.

Així va respondre la vescomtessa Engonça a les sentències que van fallar aquests senyors, el jutge Wifré i Oliva de Granera. I així va al·legar la vescomtessa a favor seu i dels seus fills davant el senyor Ramon, comte per gràcia de Déu, i de la comtessa Ermessenda [d'Osona-Cardona], la seva esposa, en presència de molts bons homes que al capdavant del document signaran, a partir de la reclamació del bisbe Borrell [de Vic], el qual sol·licitava i demanava a la mencionada vescomtessa i als seus fills el castell que diuen Fals amb les seves pertinences i adjacents que li pertoquen, dient o afirmant el bisbe Borrell que la vescomtessa i els seus fills ho havien d'entregar a l'església de San Pere [de Vic], per via del bisbe difunt Arnulf, ja que aquell Arnulf, en el seu testament, va deixar tota la seva herència a l'església de San Pere de Vic; respecte això, i en contra de la mencionada sentència, la vescomtessa, en nom seu i dels seus fills, dels quals actuava com a tutora, va respondre:

De cap manera, senyor (comte Ramon), el bisbe difunt Arnulf va poder deixar en herència a dita església l'esmentat castell ni les seves pertinences ni límits o adjacents, perquè el difunt vescomte Ermemir el tenia en el seu propi alou i va donar [en herència] l'esmentat castell de Fals al vescomte Ramon, marit meu, [que era] el seu germà, amb els seus termes i adjacents, amb sortides i entrades, i tot el que pertoca o deu pertocar a aquell castell, tan rústic com urbà, segons consta. I entre tots dos (vescomtes germans) el van tenir en possessió durant més de trenta anys com alou propi, excepte durant el temps que el difunt Arnulf va estar pres en captivitat [dels sarraïns].

I així és com està escrit. A la sentència judicial esmentada es van afegir els testimonis següents:

Nosaltres, com a testimonis, donem testimoni, en nom de Déu, tri i u, sobre l'altar de Sant Joan de l'església de Vic, que, tal com afirma la mencionada vescomtessa, hem vist que el dit castell de Fals ha estat tingut i posseït pel vescomte Ermemir i després pel seu germà Ramon durant més de trenta anys, segons està escrit abans, amb totes les seves possessions, termes i pertinences.

Així doncs, jo, el levita i jutge Guifré, que he dirigit aquesta causa, he entès suficientment el problema, aplicant en aquella sentència la llei que diu: “allò que algú posseeix durant trenta anys sense interrupció de temps, de cap manera pot admetre recurs de ser requerit [en propietat per un altre]”. I per això, consigno i confirmo allò que han declarat abans els testimonis sobre el dit castell i les seves pertinences i que han tingut en propietat la

vescomtessa i els seus fills, per tal que per sempre hi consti el seu títol de propietat i ningú dubti d'aquest nombre de trenta anys.

I jo, el bisbe Borrell, he rebut els testimonis esmentats, que han testimoniat per jurament, i per això abandono [la reclamació] perquè mai més ni jo mateix ni cap dels meus successors la torni a repetir ni cap persona l'intenti infringir, i qui ho faci, tornarà a repetir tot el que ha succeït i persistirà en la condemna que conté la llei sobre la transacció per trenta anys i que ha estat copiada just abans d'aquesta declaració meva.

Han estat fetes còpies de seguretat el dia 1 d'agost de l'any 18 des que Robert [m. 995] va iniciar el reialme dels francs.

1000 anys

**Actes Commemoratius
del Mil·lenari de
les Torres de Fals
1013-2013**

29 de JUNY del 2013 - 8 tarda Torres de Fals

ACTE OFICIAL D'INICI DE LA COMMEMORACIÓ

Presentació a càrrec del *Dr. Francesc Rodríguez Bernal*. "Context històric del judici de Fals (1013)"

DANSES MEDIEVALS I PRESENTACIÓ PERSONATGES

27 de JULIOL del 2013 - 8 tarda Torres de Fals

FESTA DEL MIL·LENARI

Amb representació Teatral dels fets narrats en el document històric...

Sopar Medieval, jocs, música, danses...

21 de SETEMBRE del 2013 - 8 tarda Torres de Fals

CONFERÈNCIA:

"El judici de Fals i la documentació catalana del segle XI", a càrrec del Dr. *Joan Busqueta i Riu*

Actuació del guitarrista i compositor JAUME TORRENT

19 d'OCTUBRE del 2013 - 8 tarda Torres de Fals

CONFERÈNCIA:

"La comtessa Ermessenda i els judicis a la Catalunya dels segles X i XI", a càrrec de l'historiador Jordi Sunyer i Gomà

Actuació de la Jove Orquestra de la Catalunya Central

9 de NOVEMBRE del 2013 - 8 tarda Torres de Fals

CONFERÈNCIA:

"El paper dels castells a la Catalunya medieval", a càrrec de l'arqueòleg *Josep Maria Vila i Carabasa*

Actuació de la Coral Eswèrtia

Coincidint amb la celebració dels actes, es va efectuar una exposició de fotografies artístiques de les Torres de Fals dels Fotògrafs Montse Solanelles i Abel Serra

Comissió Organitzadora i Col·laboració

ASSOCIACIÓ
CULTURAL
RECREATIVA

COOPERATIVA DEL CAMP DE L'ELI

AVF
Associació de veïns i veïnes de l'Alt

Ajuntament de Sant Sadur de Noya

Diputació
Barcelona

Ajuntament de Fontelles

fonllosa
tennis d'altres

1000 anys